

PRT 403 Geç Asur-Geç Babil Arkeolojisi

1. M.Ö.I.Binin başında Mezopotamya. Siyasi yapı,

M. Healy / Mc Bride, 1991, The Ancient Assyrians, kapak resmi.

M.Ö.I.Bin'in başında Kuzey Mezopotamya

Siyasi yapı

Önasya'da M.Ö.1200 yıllarında yaşanan karışıklıkların ardından birinci bin yılın başlaması ile birlikte farklı bölgelerde yeni siyasi oluşumların ortaya çıktığı görülmektedir. Anadolu topraklarında Frig, Tabal ve özellikle Urartu gibi krallıklar güç haline gelirken, M.Ö.1200 yıllarında imparatorluğun çökmesinden sonra Hititler, M.Ö. I.Binin başlarında Güneydoğu Anadolu ve ve K. Suriye'de krallıklar halinde yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Kuzey Suriye'de daha önce de varlıklarına tanık olduğumuz Aramiler, bölgede son derece güçlenmeye başlar ve X. Asrın başlarından itibaren Fırat Vadisi boyunca yayılırlar. M.Ö.I.Bin'in ilk yarısında Güney Mezopotamya'da varlığını sürdürmeye çalışan Babil ancak M.Ö. 626 yılında Babil tahtını ele geçiren Nabopolassar ile güç kazanır ve Yeni / Geç Babil Hanedanlığı kurulur. Güney Mezopotamya'da Babil'in iyice güçlenmesi için Asur İmparatorluğunun sonu olarak kabul edilen M.Ö.612 tarihini beklemek gerekecektir. M.Ö.I.Bin'de Assur ve Babil kaynakları, doğu'da Elam'ın Babil önderliğinde Asur'a karşı mücadele verdiğini göstermektedir. Bu dönemde güçlenen Medlerle birlikte, Kimmerler ve kuzeyde İskitler Yakındoğu'nun diğer etnik gruplarını oluştururlar.

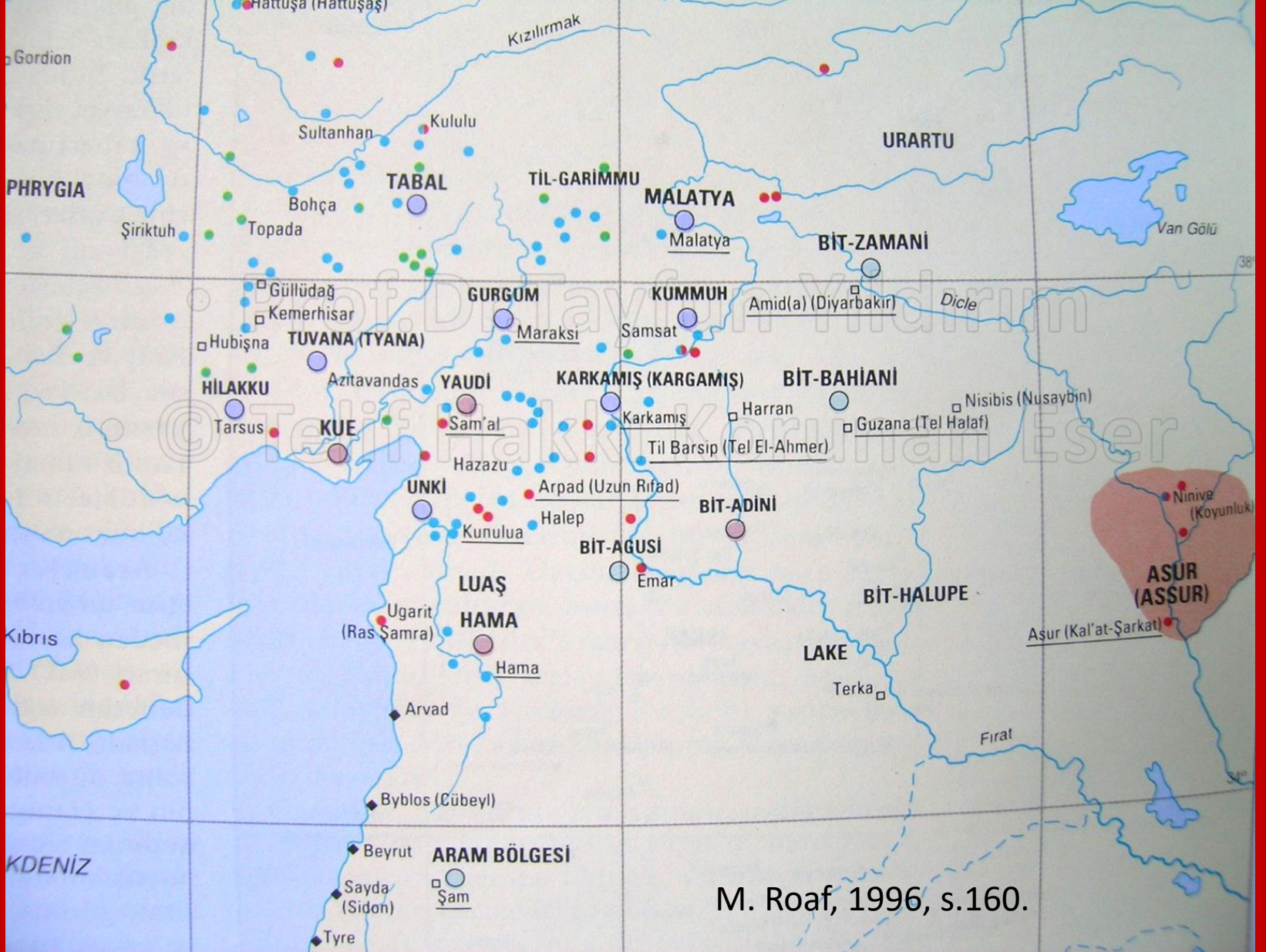
M.Ö. X. asrın başlarında Kuzey Mezopotamya'da Asur'da II.Assur-rabi (1010-970) yeni bir sülale oluşturur. Bu olay Mezopotamya tarihinde önemli bir dönemin başlangıcını belirlemekte olup, bu yeni sülale ile birlikte Assur yavaş yavaş Mezopotamya ve hatta Önasya'nın en güçlü siyasal kuruluşu haline gelecektir. II. Assur-rabi zamanında Fırat Assur hakimiyetinden kurtulur ve bu bölgede bir Arami Krallığı olan Bit-Adini (başkenti Til-Barsip / TellAhmar) kurulur. Bit Adini Krallığı, Fırat'ın iki yakasında birden gelişir. Daha sonraki dönemde Arami baskıları daha da artar ve Habur vadisi içerisinde kendisini gösterir. Bu bölgede Bit-Bahiani (merkezi Guzana / Tell Halaf) adında bir krallık kurulur. Burada yapılan kazılarda bol miktarda yazılı belge ve bir Arami sarayı açığa çıkarılmıştır. Tell Halaf'taki sarayın M.Ö. X. asrın başına kurulduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan kuzeyde başkenti Diyarbakır (Amedi) olan Bit-Zamani Krallığı kurulur. Arami akınları, Suriye, Mezopotamya'da tüm bölgede siyasal açıdan büyük bir hareket oluşturmuştur. Fırat'ın batısında yoğunlaşan Arami hareketleri sonucunda Halep, Aramilerin eline geçmiş ve Halep ve çevresinde Bit Agusi adında Arami krallığı kurulmuştur. Bu krallık doğuda Bit-Adini, batıda Hattina ve kuzeyde Kargamış ile komşudur. Diğer taraftan Amanos dağının eteklerinde Geç Hitit Kültürünün etkisiyle gelişmiş Samal (Zincirli) Krallığı, Arami göçleri sonucunda nüfus yapısı değişerek Aramileşir. Hama ve Orantes (Asi) nehri çevresinde Aramilerin etkisindedir. Suriye'nin güneyi, politik bir birlik olmaması ve daha çok küçük krallıkların mevcudiyetinden ötürü büyük ölçüde bu dönemde Aramilerin eline geçer.

M.Ö. Bin yılından sonra, üst üste tahta geçen üç Assur kralı , II.Assur-Rabi, II.Assur-res-işi ve II.Tiglat-pileser'dir. Bu krallar zamanında Assur büyük bir varlık gösteremez. Assur, daha çok kuzeyde kendi çekirdek bölgesini korumaya çalışır. II. Assur-dan (934-912) zamanında Assur güçlenmeye başlar. Öncelikle dağ kavimleri ile mücadele edilir. Bu arada bazı Arami kentleri ele geçirilir. Ancak ülke ekonomisinin güçsüz olması nedeni ile bazı siyasal hareketler gerçekleştirilememiştir. Bu nedenden dolayı, ülke ekonomisini canlandırma yoluna gidilmiş, sulama, tarım ve hayvancılık üretimi düzene sokulmuştur. Bunun yanı sıra bir takım imar faaliyetlerine girişilmiş ve sulama kanalları inşa edilmiştir.

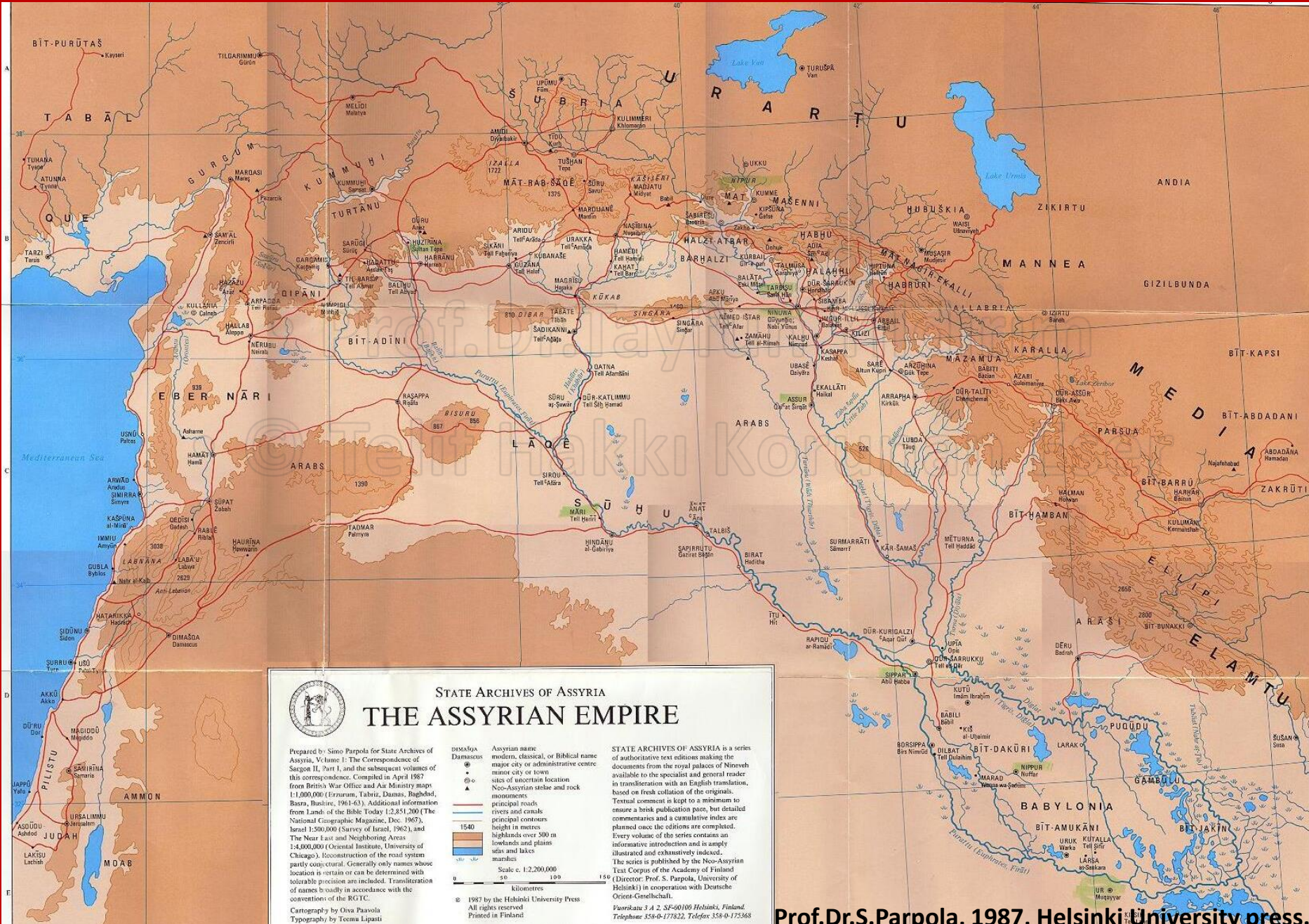
II. Assur-dan'ın oğlu II.Adad-nirari (911-891) ülkeyi korumaya yönelik askeri hareketlerin yanında yeni toprak kazanma yoluna da gider. Asıl amacı Akdeniz'e açılmaktır, ancak karşısına iki engel çıkar. Birincisi Kaşiyari (Mardin eşiği), burayı Aramiler ele geçirmiş ve bir kale gibi kullanmaktadırlar. İkincisi, Fırat üzerindeki iki beylik, Kargamış ve Bit-Adini. (Kargamış Hititlerin elinde) II. Adad-nirari bu engelleri aşmak için uğraş verir ve Kuzey Suriye geçitlerini ele geçirir. İlk kez kuzey ve kuzeybatıya yönelik askeri seferler düzenlendikten sonra kendini "bütün ülkenin ve dört kıtanın kralı" ilan eder. II.Adad-nirari'nin oğlu II. Tukulti-Ninurta (890-884), babasının politikasını devam ettirmeye çalışır. Kaşiyari'yi aşarak, Diyarbakır yöresindeki Arami krallığı Bit – Zamani'yi ele geçirir. Kral, Van Gölü'nün güneybatısındaki Nairi Ülkesi'ne seferler düzenlemiş, Habur ve Orta Fırat'ı kontrol altına almış ve güneye yönelmiştir. Babil'in elindeki Sippar'ı ele geçirir. II Tukulti-Ninurta dönemi, Asur'un toplanmasının tamamlandığı dönem olarak anılmaktadır. Kral 884'te ölür ve tahta geçen oğlu II. Assurnasirpal ile Yeni / Geç Assur Dönemi başlar.

Assur, askeri gücü sayesinde egemenliğini Batı İran'dan Akdeniz'e, Anadolu'dan Mısır'a kadar uzanan geniş bir alana yayar, siyasi ve ekonomik yaşamı hakimiyeti altına alır. Genelde Geç Assur İmparatorluğu'nun gelişiminin iki ayrı evrede gerçekleştiği kabul edilmektedir. 9. yüzyıldaki ilk fetih evresi ve 8. yüzyılın ortalarından itibaren yayılmacılığın daha yoğun olduğu ikinci evre.

M.Ö.I.Bin'de Assur, K.Suriye ve Anadolu

Geç Assur İmparatorluğu

Prof. Dr. S. Parpola, 1987, Helsinki University press.

Geç Assur Kronolojisi

• Prof.Dr.Tayfun Yıldırım

Assurnasirpal II	883–859
Shalmaneser III	858–824
Šamši-Adad V	823–811
Adad-nerari III	810–783
Shalmaneser IV	782–773
Assur-dan III	772–755
Assur-nerari V	754–745
Tiglath-pileser III	744–727
Shalmaneser V	726–722
Sargon II	721–705

Sennacherib	704–681
Esarhaddon	680–669
Assurbanipal	668–627 (?)
Assur-etel-ilani	626–623 (?)
Sin-šumu-lišir	623 (?)
Sin-šar-iškun	–612
Assur-uballit	611–609

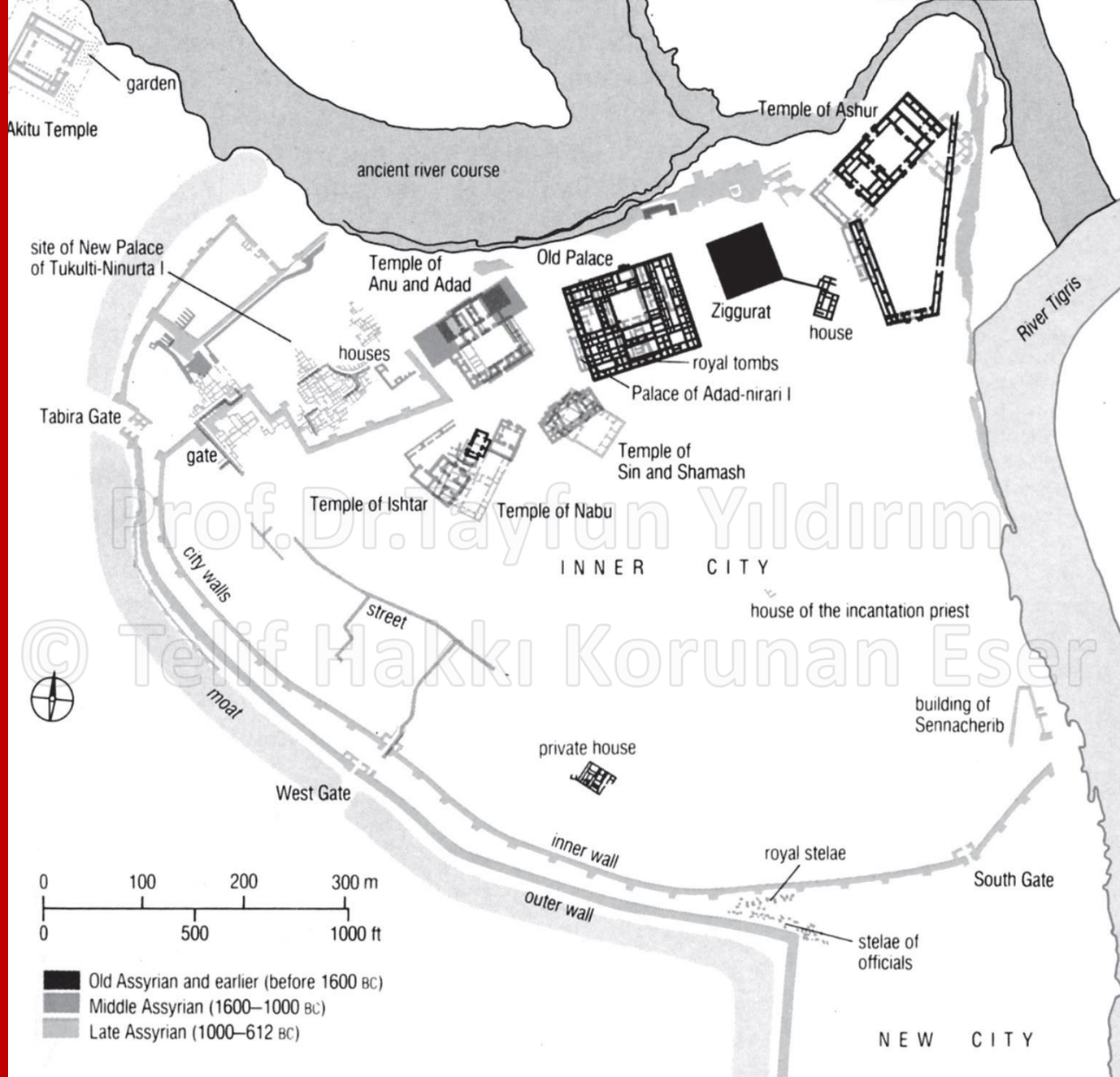
J. ve D. Oates, 2001, s.287'den alınmıştır.

Kuzey Mezopotamya'da önemli Assur kentleri;

Günümüzde Irak sınırları içinde kalan ve Musul havzası boyunca uzanan topraklar, Asur Ülkesinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Fırat ile birlikte Mezopotamya'nın önemli ırmağını oluşturan Dicle, Kuzey Mezopotamya'da Büyük Zap, Küçük Zap, Adhem ve Diyala gibi kollarla beslenerek akışını sürdürür. Tarıma ve hayvancılığa uygun geniş topraklara sahip bu bölüm aynı zamanda Assur Ülkesinin çekirdek merkezini oluşturur. Kuzeyde Dicle'nin hem doğu hem batı yakası boyunca önemli kentlerin sıralandığı görülmektedir. Özellikle Büyük Zap ile Dicle arasındaki korunaklı üçgen sahada önemli Assur başkentlerin yer aldığı görülür. Assur'un en önemli idari, dini ve kültürel başkenti Assur / Qalat at Shergat, Aşağı Zap Nehri'nin Dicle'ye birleştiği yerin 25 km. yukarısındadır.

Assur / Qal'at Shergat,

Kuzey Irak'ta Dicle'nin batı yakasında, Musul'a yaklaşık 11 km uzaklıkta Assur'un önemli kentlerindedir. Şehir iki bölümden oluşmaktadır. Kentte ilk araştırmalar 19.yüzyılda, A.H. Layard, H. Rassam ve V. Place tarafından sürdürülmüştür. Kentin arkeolojisi ile ilgili en önemli bilgileri, 1903'te Alman arkeologların başlattığı kazılara borçluyuz. 1914'e kadar Walter Andrea, Deutsche Orient Gesellschaft adına şehirde büyük ölçekli kazılar sürdürdü. Daha sonra 1945 yılına kadar kentte herhangi bir kazı gerçekleştirilmemiştir. Iraklıların küçük çaplı araştırmalarının ardından 1988'den itibaren Alman arkeologlar Assur'da tekrar çalışmaya başladılar. Reinhard Dittmann (Frei Üniversitesi, Berlin) ve B. Hroudá (Munich Üniversitesi) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda yeni bir topografik plan çıkarıldı ve ilk kez III. Ur Döneminden (2112-2004) Parth dönemi sonuna kadar (250 BC-256CE) olan kültürel gelişim, küçük buluntularla birlikte belgelendi.

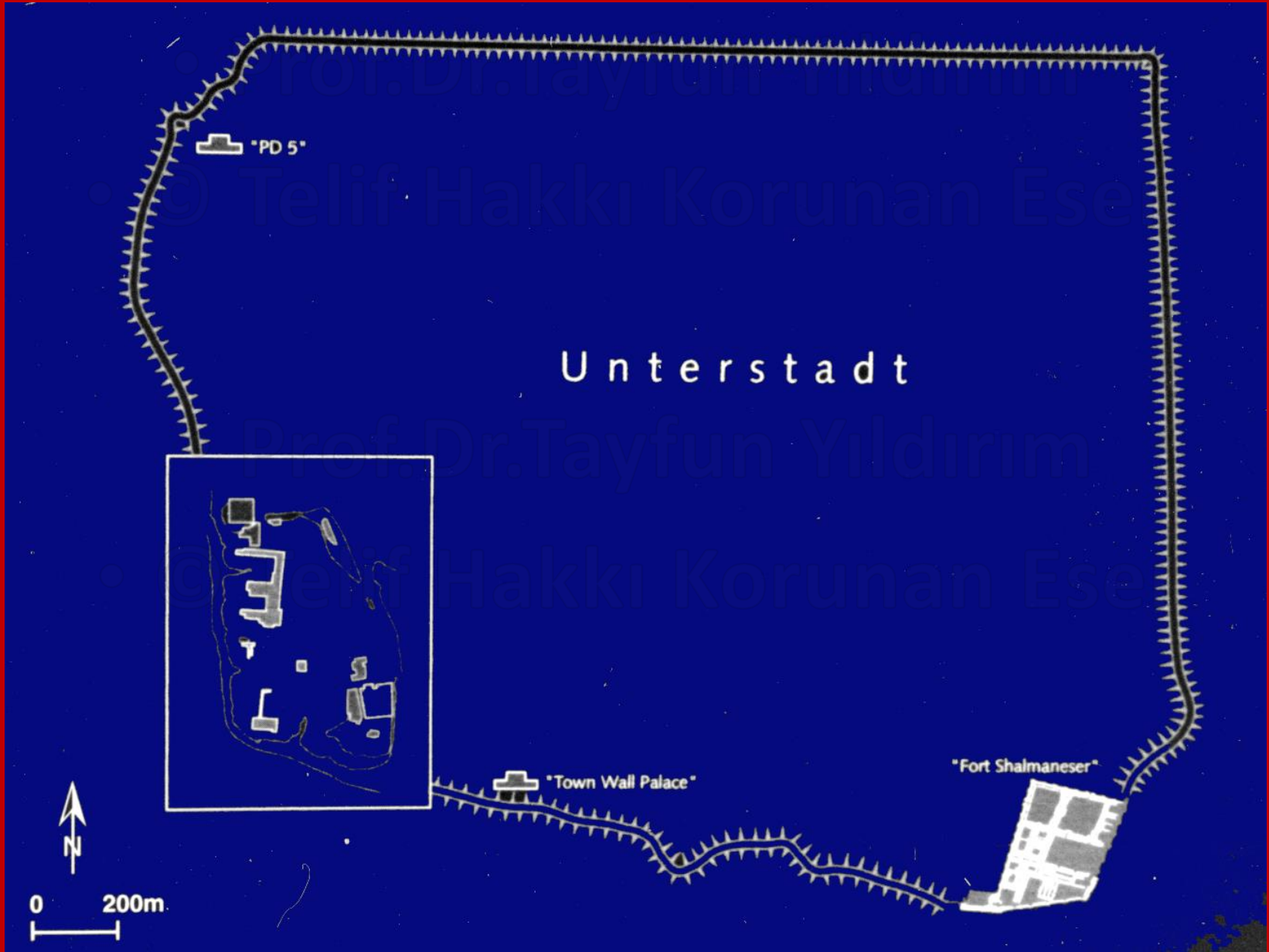

Asur, kent planı . Roaf, M.,1990, 148.

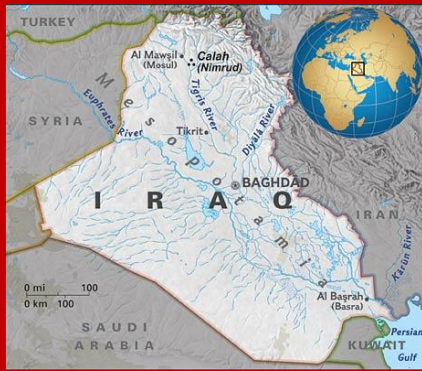
Şehir iki bölümden oluşmaktadır. 40 hektarlık alanı kapsayan, kuzeyde bazı özel yapıların yer aldığı, saraylar ve mabetlerin bulunduğu Eski Şehir (Old City); 15 hektarlık alanı kapsayan, fonksiyonu tam olarak açıklanamamakla birlikte, muhtemelen konut yeri olarak seçilmiş Yeni Şehir (New City). Eski ve Orta Assur Dönemine ait yapıların yanında Geç Assur Döneminde bazı tapınakların ve kent surlarının dönemin çeşitli krallarınca yenilendiği bilinmektedir. Ayrıca kentte krali nitelikli mezarlar açığa çıkarılmıştır.

Kalhu/Kalah/ Nimrud

Dicle ve Büyük Zap'ın birleştiği üçgen içinde, Ninive'nin 35 km. güneyindedir. İngiliz misyoner G.P.Badger'in 1844 yılındaki ilk araştırmalarının ardında, 1845 yılında Sir H. Layard, 1854-55 yıllarında W.K. Loftus, 1873 yılında G. Smith, 1877-79 yıllarında H. Rassam, Nimrud'da ilk kazıları gerçekleştirirler. 1949 yılında Sir M.E.L. Mallowan tarafından yeniden başlatılan kazılar, sırasıyla Iraklı ve Polonya'lı Arkeologlar tarafından devam ettirilir. 1989 ve 1990 yıllarında Iraklı Muzahim Mahmud Hussein Başkanlığında gerçekleştirilen restorasyon sırasında kraliçe mezarları keşfedilir.

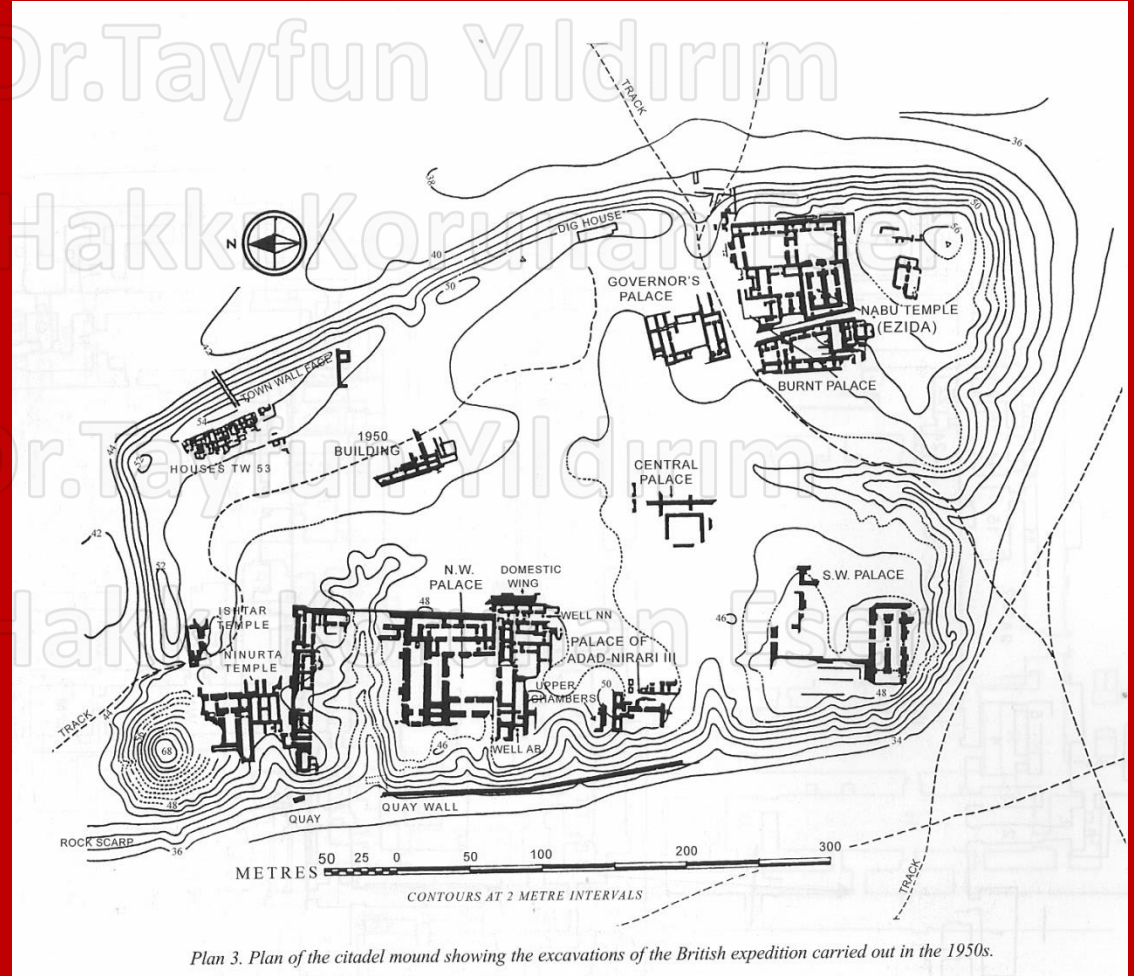

Nimrud /Kalhu kent planı, (TAVO Taf. B IV)

Nimrud / Kalhu

Sitadel'in havadan görünümü ve stedeki yapılar. J.E. Curtis ve diğ. 2008, plan 3.

Plan 3. Plan of the citadel mound showing the excavations of the British expedition carried out in the 1950s.

2100 x 1670 m. boyutundaki kent, 360 hektarlık bir alana yayılmıştır. Uzunluğu 8km'yi bulan surlar, dikdörtgen şekle yakındır. Surların bazı kesimlerde kalınlığı 21 m'yi bulmaktadır. II.Assurnasirpal döneminde yapımına başlanan surlar, III.Salmanasar döneminde bitirilebilmiştir. Nimrud'da ilk iskan tarihi, prehistorik dönemlere kadar uzanmaktadır. Mallowan'ın araştırmalarına göre, M.Ö. 3. Bine tarihlendirilebilecek tabakalarda boyalı Ninive 5 seramiği bulunduğu bildirilmektedir. 1960'larda, yanık saray olarak adlandırılan kesimde yapılan sondajlarda, M.Ö. II. Binin ortalarına tarihlendirilen bir taş sanduka mezar bulunmuştur. Yaklaşık M.Ö. 1200'lerde, Orta Assur döneminde kentin önem kazandığı görülmektedir. Bu dönemde Nimrud, bir taşra idare merkezidir. Orta Assur krallarından, I.Salmanasar, buraya bir saray inşa ettirmiştir. Şehir, II.Assurnasirpal döneminde Assur'un başkenti haline getiriliyor. Kentin iki ana kapısı mevcuttur. Kentin güneybatı köşesinde 20 hektarlık bir alanı kaplayan sitadel yer almaktadır. Stadelin doğu yönünde, her iki yanında koruyucu arslan kabartmaları olan bir kapısı mevcuttur. Sitadel kapısından içeri girildiğinde, yapımına II.Assurnasirpal tarafından başlanan ve diğer Assur kralları tarafından daha büyük boyutta bitirilmiş olan Nabu ve eşi Taşmetum'a ait bir mabet çifti olarak tanımlanan yapı kompleksi (Ezida) ile karşılaşılır. Bu kompleksin batısında, Loftus'un, "Güneydoğu sarayı", Mallowan tarafından ise "Yanık saray" olarak adlandırılan kısım mevcuttur. Bu saray, II.Sargon tarafından yapılmaya başlanmış, ancak ödüğünde henüz bitirilememiştir.

Sitadelin ortasında bir meydanlık alan var. Burada, Salmanasar zamanına verilen bir yapı mevcuttur. Bu yapının kuzeyinde ise, II. Assurnasirpal'in, Rassam Obeliski denen bazalt dikilitaşı ile III.Salmanasar'ın siyah obeliski bulunmuştur. Sitadelin kuzeybatısında, II.Assurnasirpal'in ünlü "kuzeybatı sarayı" yer almaktadır. Sarayın kuzeyinde de, mabetler var. Bunlardan savaş, av ve Kalhu kentinin baş Tanrısı Ninurta'ya adanan mabet önemlidir. Bu mabedin kuzeyinde de 43 m'lik bir ziggurat yer almaktadır. Sitadelin Doğu ve kuzeydoğu bölümünde, özel evler bulunur. Kentin güneydoğu köşesinde, III.Salmanasar zamanında yaptırılmış, Fort-Salmanasar veya *EkalMaşarti* adı verilen yapı yer almaktadır.

Ninive / Koyuncuk

Kentin adı ilk kez Avrupalı Seyyah Rabbi Benjamin'in kayıtlarında geçiyor. Ninive, (Bugünkü Koyuncuk), Musul yakınında, Assur'un önemli kentlerindedir. Burası Geç Assur krallarından Sanherib zamanında başkent olmuştur. Sitadel kısmı, Koyuncuk olarak adlandırılmaktadır. Sitadelin hemen güneyinde Nebi Yunus Tepesi bulunmaktadır. Ninive'de ilk detaylı araştırmalar 1820 yılından itibaren başlar. Claudius James Rich (Koyuncuk) ilk etapta kentin haritasını çıkarır, daha sonra Paul Emil Botta ilk kazılara başlar (1842, Koyuncuk).

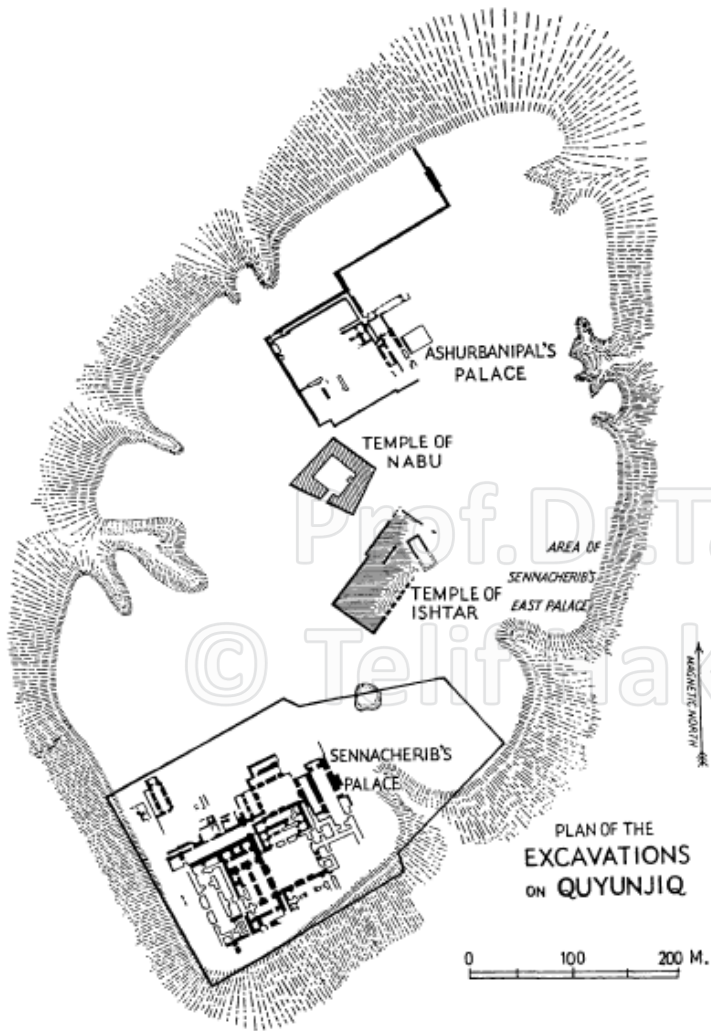
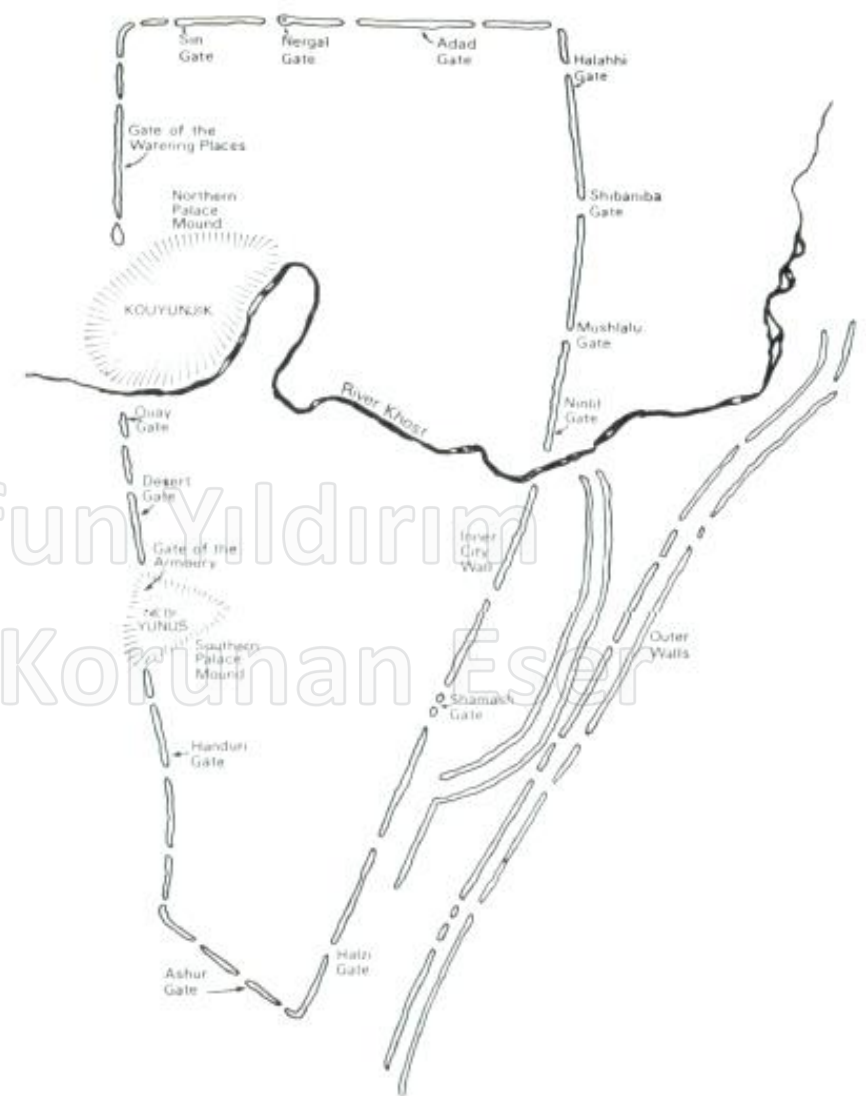

Fig. 1 Reconstruction of the outlines of the Southwest Palace based on Sennacherib's building inscription of 700 bc, superimposed on Campbell Thompson's plan of Kuyunjik (PLATE 5).

Ninive, kent planı, Barnett,R.D.,1976, fig.2

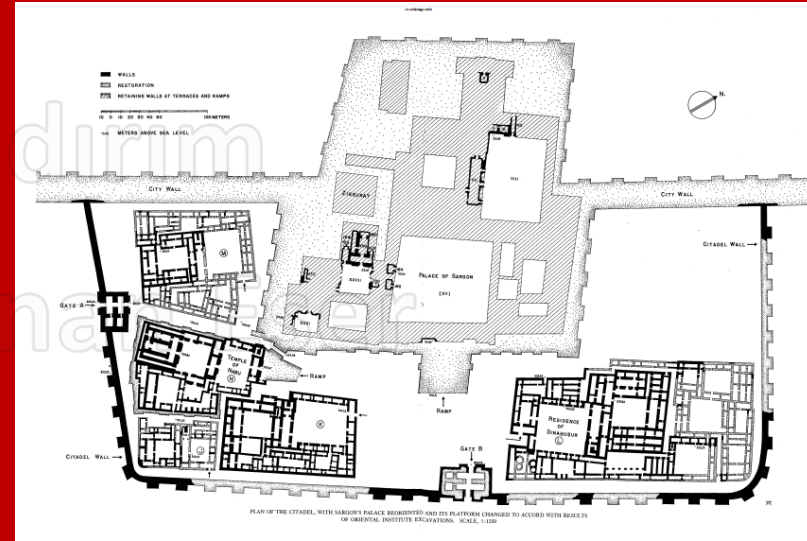
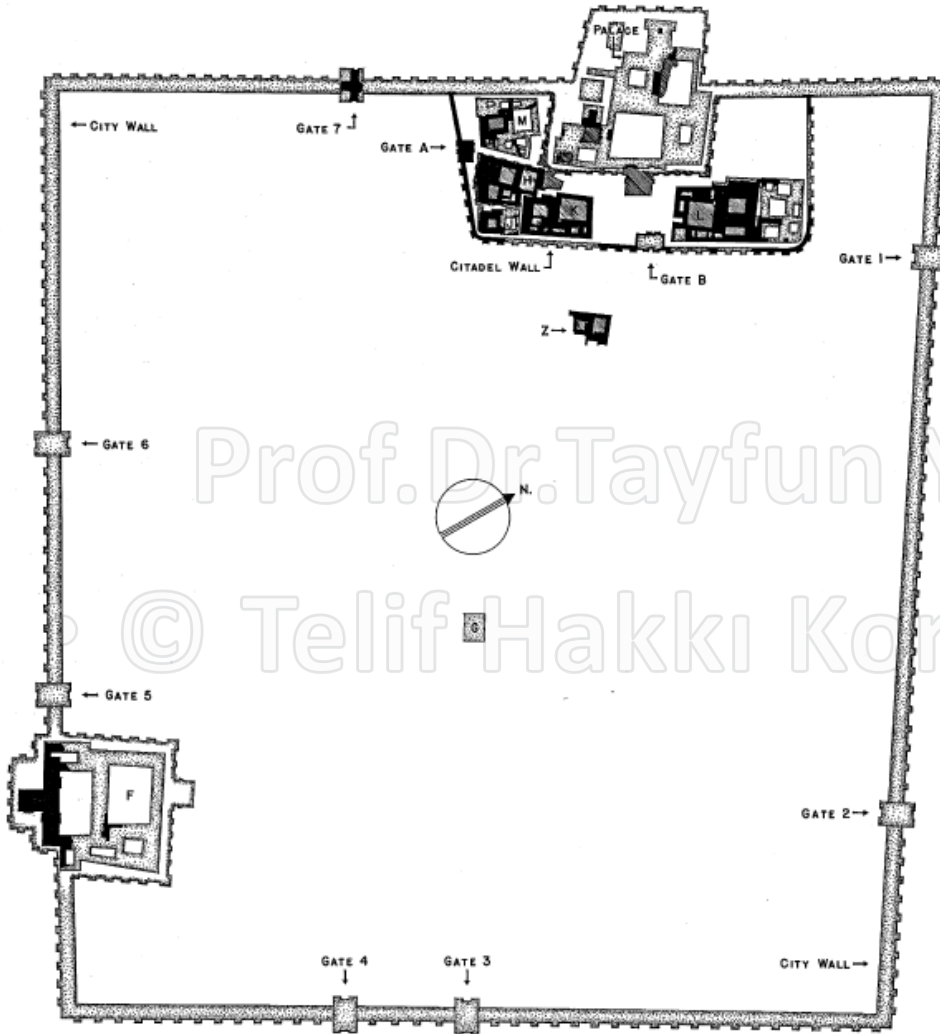
Ninive / Koyuncuk sitadelindeki Saray ve mabetler. Barnett,R.D ve diğ. 1998, Fig.1

Sir A.Henry Layard, 1846-7 yıllarında Koyuncuk'taki kazılarda Sanherib'in Güneybatı Sarayını ve kabartmalarını keşfeder. 1851 yılında H. Rassam çalışmaları sürdürür ve Assurbanipal'in Kuzey Sarayını açığa çıkarır. Bu yıldan itibaren Victor Place, William Kennett Loftus (1855 Koyuncuk), George Smith (1872, Koyuncuk arşivi), H. Rassam (1878), E.A. Wallis Budge (1887-1891), L.W. King (1903), R. Campbell Thompson (1927) ve 1954'te Iraklılar Nebi Yunus'ta kazıları sürdürürler. 1965 yılından itibaren Tarık Madhloum kazıları sürdürmeye devam eder. Ninive'nin Sitadel kısmında, saraylar, tapınaklar ve ziggurat yer almaktadır. Prehistorik dönemlerden itibaren iskan edilen Ninive, Doğu ve Batı ticaret yolu üzerinde yer alan önemli kentlerdendir.

Dur Şarrukin / Khorsabad

Musul'un 18 km kuzeydoğusunda, Dicle'ye 12 km. uzaklıktadır. Kentte ilk araştırmalar Musul'un Fransız Konsolosu Paul Emile Botta tarafından 1842 yılında gerçekleştirilir. Botta'nın 1843'te Fransa'daki *Société Asiatique* üyesi Mohl'a gönderdiği çizimler, ilk kez bir Assur sarayına ve kabartmalarına ait keşifleri müjdelemektedir. Böylelikle Avrupa Akademisi, Geç Asır Dönemine ait anıtsal saraylar ve heykeltraşlıkla ilgili ilk bilgileri alır. Botta Osmanlı'dan kazı izni

Khorsabad kent ve sitadel planı

G.Loud, / C.B. Altman, Khorsabad II, lev.69,70.

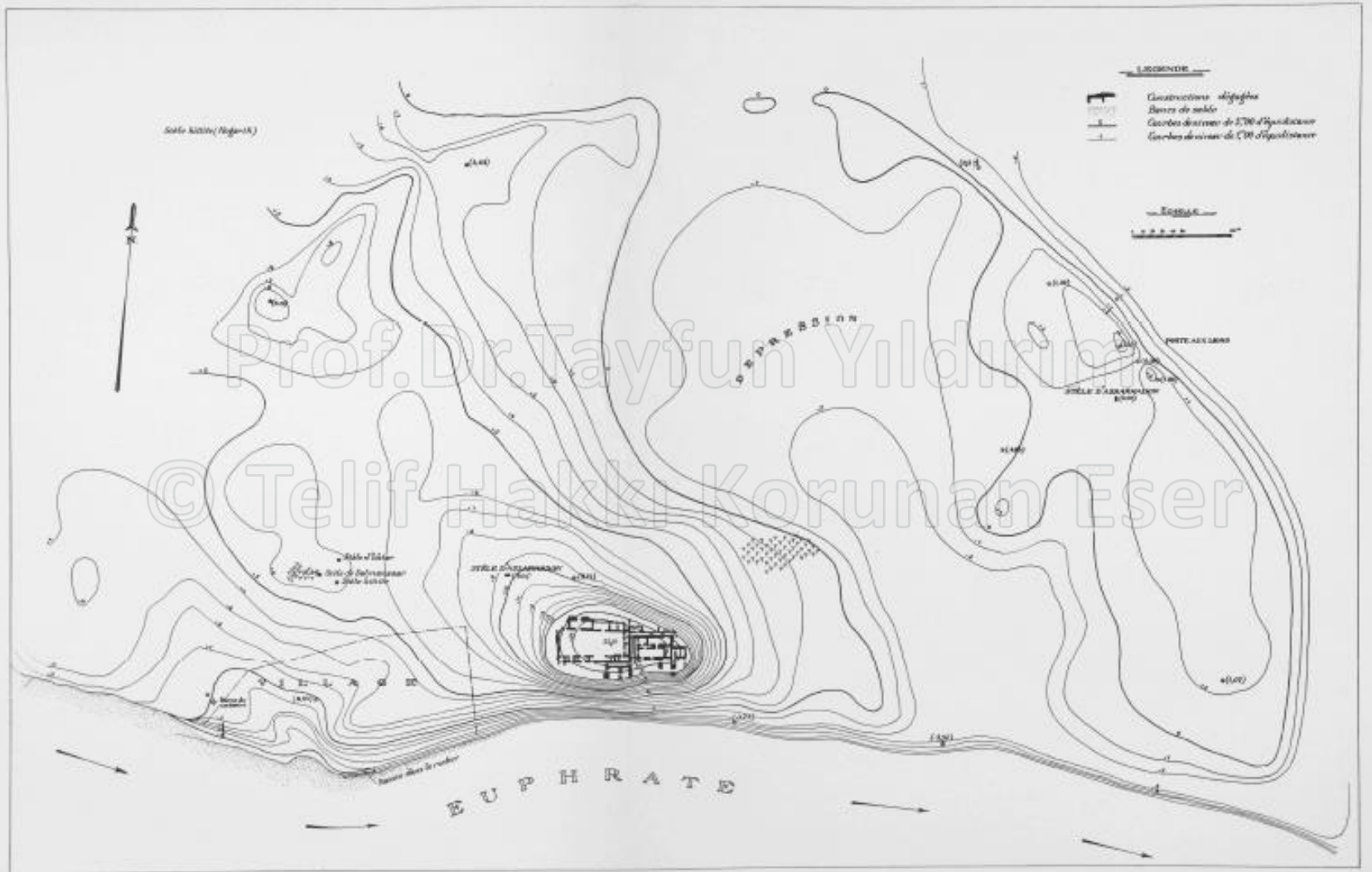
aldıktan sonra Khorsabad üzerindeki köy, yerleşimin dışına taşınır. P.E.Botta, 1844 yılında Fransız ressam E. N. Flandin'le birlikte kazıları sürdürür. Khorsabad'tan çıkarılan ilk parti eserler 1846'da Fransa'ya ulaşır. 1852-54 yılları arasında Musul Konsolosu Victor Place, ikinci dönem kazılarını sürdürür. F.Thomas bu kazıların çizimlerini üstlenir. V.Place'in kazıları sırasında Fransa'ya götürülmek istenen toplam 235 eser, isyancı Arap saldırıları sonucunda salların batmasıyla Shattülarap'ta sulara gömülür ve az sayıda eser kurtarılarak Fransa'ya götürülebilir. 1927 yılında Khorsabad'a Amerikalıların ilgisi başlar. E. Chiera, H. Frankfort ve G.Loud'un ilk dönem çalışmaları 1928-35 yılları arasında gerçekleştirilir. Saray ve çevresinde, Nabu Mabedinde kazılar yapılarak kapılar ve savunma sistemleri araştırılır. 1938 yılından itibaren kent Iraklılar tarafından araştırılır. 1950'lerde F. Safar, Khorsabad'ta kazılara devam eder.

320 hektarlık alana yayılan kent, kabaca kareye yakın planlı olup, 1600x1750 m.lik bir alanı çevrelemektedir. 7 kapılı şehrin, 24 m. kalınlığında ve 7 km. uzunluğunda surları vardır. Yazıtlara göre kentin 8 kapılı olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. 25 hektarlık alana yayılan sitadel'de ziggürrat, saray, mabet ve konaklar yer almaktadır. Sitadel dışında Aşağı kenti ve *ekal maşartisi* bulunmaktadır. Kentin hemen yanı başında bir botanik parkının yer aldığı bilinmektedir.

Önemli Eyalet Merkezleri

Til Barsip / Tell Ahmar

Bugünkü Suriye sınırları içinde kalan Assur'un önemli eyalet merkezlerinden biridir. Tilbarsip, diğer adıyla Tell Ahmar, Bit-Adini devletinin başkenti olup, Fırat'ın sol yakasında, Karkamış'ın 20 km güneydoğusundadır. Geç Assur imparatorluğunun önemli taşra eyalet merkezi olan, Til-Barsip, Assur'un Suriye geçişi açısından son derece önem taşımaktadır. Daha önce Aramilerin kontrolündeki Kent III. Salmanasar tarafından M.Ö.856 yılında ele geçirildikten sonra adı Kar-Şulmanu-Aşerid / *Kar Salmanasar* olarak değiştirilmiştir. Tilbarsip, ele geçirildikten sonra, M.Ö 7. yy'ın sonlarına kadar Geç Assur krallarının kontrolünde kalmıştır. Metiniere göre burada Salmanasar'ın bir saray inşa ettirdiği bilinmektedir. Ancak, kralın yaptırdığı sarayın şu anda açığa çıkarılmış olandan farklı olduğu düşünülüyor. Yerleşim yerinin kuzey ve kuzeydoğusunda tespit edilen bazı duvarların, Eski saraya atılabileceği tahmin edilmektedir. III. Salmanasar'ın haleflerinden III.Tiglat-Pileser döneminde şehir, Harran eyalet merkezi olarak bilinmektedir. M.E.L Malloyan'ın verdiği bilgiye göre, burası Sanherip döneminde, ordunun ihtiyacı olan gemilerin yapımı için, tersane olarak kullanılmıştır.

PLAN A : LE SITE DE TIL-BARSIB

Tilbarsip yerleşim planı, F.T. Dangın / M. Dunand 1936

1927 yılında Fransızların ön araştırmalarının ardından 1929'da başlatılan kazılar, 1931 yılına kadar sürdürölmüştür. F. Thureau-Dangin ve M. Dunand adlı hafirler, kazı sonuçlarını 1936 yılında yayınlamıştır. 1988 yılından itibaren Melbourne Üniversitesi'nden bir heyet tarafından kazılar devam ettirilir. Til-Barsip höyüğü, Ana topraktan itibaren 25 m. yüksekliğinde olup en erken yerleşimin tarihi M.Ö. 5. Bine kadar gitmektedir. Til-Barsip yerleşimi, aşağı yukarı 1200 m. çapında bir alanı kaplamaktadır. Şehrin çoğı kesimi tam olarak araştırılmamıştır. Şehrin yaklaşık 2 km. uzunluğunda bir sur duvarı ile çevrili olduğı düşünölmöyö. Bunlardan ancak 230 m.lik bir bölümü açığa çıkarılabilmemiştir. Şehrin üç ana kapısı olduğı varsayılıyö. Bunlardan ancak birisi, "Kuzeydoğı kapısı" kazılabilmemiştir. Kulelerle donatılmış bir girişi olan kapının muhafız odaları bulunmaktadır. Giriřin hemen yanında yükseklikleri 2.5m. olan iki aslana rastlanmıştır. Aslanlar üzerinde yazıtlar vardır. Bunlar daha çok Turtanu Şamsi-ilu'yu onurlandıran yazıtlardır.

Tilbarsip yazıtlarında, Turtan Şamşı'lu'nun Urartu kralı Argiştı'ye karşı zaferleri kayıtlıdır. Ayrıca şehrin birçok yerinde taş kabartmalar, yazıtlar ve Asarnadon'un (680-669) iki steli bulunmuştur.

Tilbarsip sarayı, şehrin aşağı yukarı ortasında, hemen Fırat kenarında yer almıştır. Saray, dikdörtgen planlı olup, Fırat nehri ile paralel bir aks üzerine oturtulmuştur. Sarayın oturtulduğu alanın güney kısmı erozyona uğradığından, sarayın güney kısmında bozulmuş, ancak, kuzey kısımda 130x70m. lik alanı korunabilmiştir. Saray birkaç kez tadilata uğratılarak planda değişiklikler yapılmıştır. Kuzeydoğu kanat en eskisidir. Saray özellikle güçsüz krallar (IV. Salmanasar, III.Assurdan, V.Assur-nirari) döneminde yoğun olarak kullanım görmüştür. Büyük olasılıkla M.Ö.8.yy'a tarihlenen Saray, daha sonra Asurbanipal döneminde de tadil edilmiştir. Sarayın duvar resimleri Geç Asur resim sanatının en önemli öğelerini oluşturur.

Hadatu / Arslantaş

Bir başka Assur eyalet merkezlerinden Hadatu, günümüzde Suriye sınırları içinde, Türkiye sınırının 6 m. güneyinde, Fırat nehrinin 30 km. doğusunda yer almaktadır. Hadatu, Til Barsip gibi III. Salmanasar öncesinde Aramilerin elinde, Bit-Adini devletinin sınırları içindeydi. Arslantaş adı burada bulunan kolosal iki arslan kabartmasından kaynaklanmaktadır. Buradaki bazalt kabartmaları ilk kez Avrupalılar tarafından 1836 yılında Chessney heyetinin üyeleri tarafından görülmüştür. Kabartmaların bazıları 1886 ve 1889'da İstanbul Arkeoloji Müzesine taşınmıştır. 1928'de Fransız F. Thureau-Dangin, burada iki dönem çalışmıştır. Kentin eski adını oluşturan *Hadatu* ismi, Batı kapısına ait kolosal iki aslana ait parça ve bir boğa (şu anda Louvre Müzesinde) üzerinde bulunan çivi yazılı kitabede okunmuştur. M. Ö. 8. yy'da şehir, Harran eyaletinin bir parçası olarak görülmektedir. Kent, Assur kralı III. Tiglat-pileser tarafından imar edilmiş ve eyalet merkezi haline getirilmiştir.

Arslantaş'da saray olarak tanımlanmış büyük bir yapının yanı sıra, fildişi evi olarak adlandırılan daha küçük bir yapı, bir kült yapısı, şehir duvarı ve hemen Geç Assur sarayının bir bölümü üzerine inşa edilmiş Hellenistik mabet ele geçmiştir.

